

Типологія кодів культури в українській і англійській інтертекстуальній фразеології

Галинська Олена Миколаївна. У статті розглянуто поняття “код культури” та виділено основні коди культури в інтертекстуальних фразеологізмах української і англійської мов.

Ключові слова: код культури, лінгвокультура, фразеологізм.

Галинская Елена Николаевна. Типология кодов культуры в украинской и английской интертекстуальной фразеологии. В статье рассмотрено понятие “код культуры” и выделены основные коды культуры в интертекстуальных фразеологизмах украинского и английского языков.

Ключевые слова: код культуры, лингвокультура, фразеологизм.

Galynska Olena Mykolayivna. Typology of codes of culture in Ukrainian and English intertextual phraseology. The term “code of culture” has been considered and the main codes of culture in intertextual phraseologisms of Ukrainian and English have been determined.

Key words: code of culture, linguistic culture, phraseologism.

Department of Audit, Finance and Entrepreneurial Activity

Chair of Foreign Languages for Business and International Communication

Одним із принципово нових завдань, які постають перед лінгвокультурологією, є виявлення різних культурно маркованих сигналів у фразеологізмах і встановлення їхнього співвідношення з тим чи іншим кодом культури [4: 81].

У працях О. Березович, В. Красних та інших дослідників код культури виступає як знакова реалізація архетипів свідомості. Код культури В. Красних уподібнює до “сітки”, яку культура “накидає” на навколишню дійсність, членує, категоризує, структурує і оцінює його [5: 5]. Коди культури співвідносяться з древніми архетиповими уявленнями людини і власне вони ці уявлення “кодуєть”. На думку дослідниці, коди культури за своєю природою є універсальними, і властиві людині як *homo sapiens*. Проте їх прояви та вагомість кожного у певній культурі, а також метафори, в яких вони реалізуються, національно детерміновані й обумовлені конкретною культурою [там само].

Коди утворюються і здійснюють свої функції у культурі. Культуру можна розглядати як семіотичну систему, в якій синтезуються знаки і смисли. Знаки (знакові тіла) для втілення своїх смислів вона запозичує з рослинного і тваринного світу, артефактів, з внутрішнього й зовнішнього світу людини. Таким чином, код культури можна розглядати як знаряддя для вираження смислів, що мають різні формальні “обличчя” [2: 341]. Різними способами кодований ціннісний смисл утворює систему кодів культури і в цілому картину світу, яка розкриває світогляд того чи іншого соціуму.

До культурних кодів Р. Барт залучає текст, вважаючи, що будь-який текст сплетений з безмежної кількості увібраних у нього культурних кодів. За Бартом, культурний код – “це перспектива безлічі цитатій, міраж, зітканий з

безлічі структур; одиниці, утворені цим кодом, є нічим іншим, як відлунками чогось, що вже було читане, бачене, зроблене, пережите: код є слідом цього “вже” [1: 39–40]. Зітканий з безлічі кодів, ніби з ниток, текст, в свою чергу, сам стає вплетеним у тканину культури; він – її “пам'ять”. Виходячи з такого твердження, ми розглядаємо фразеологізми як “згорнуті” тексти, що зберігають культурну інформацію, і пронизані культурними кодами.

Серед досліджуваного нами масиву фразеологізмів із “закодованою” культурною інформацією, можна виділити такі основні коди культури:

- 1) природний код – код, пов'язаний із уявленнями певної лінгвокультури про різні природні явища (укр. від *вітру* *точиться* “дуже втомлений, виснажений, худий”, як *грим* “фізично витривалий, сильний”; англ. *to be made of stone* “бути нечутливою людиною”, *diamond of the first water* “перен. людина з позитивними якостями”);
- 2) антропний код культури – сукупність номінацій людини в її фізичних, реляційних або функціональних іпостасях, які позначають різні аспекти людини та її якісні і кількісні характеристики, фізичні, емоційні стани (укр. у *матері* *годиться* кому “бути набагато старшим від когонебудь”, *баба Палажка* “язиката, чванлива, пихата”; англ. *to blush like a girl* “почервоніти, як дівчина; ≈ зашарітися як маків цвіт”, *a man of fortune* “багата людина, багатій”);
- 3) соматичний код культури – код, у якому знайшли відображення функції різних частин тіла та їх оцінка (укр. *стелю підпирати головою* “мати дуже високий зріст”, *ноги не держать* “хто-небудь дуже втомлений, відчуває слабкість”; англ. *to have a drop in one's eye* “бути напідпитку, під чаркою”, *to have too much tongue* “що на умі, те й на язиці”);
- 4) предметно-артефактний код культури – код, пов'язаний із стереотипами сприйняття і оцінювання певною лінгвокультурою того предметно-просторового світу, що оточує людину (укр. хоч *картину* *малюй* “дуже гарний, вродливий”, як *мігла* “хто-небудь швидко справляється з роботою, проворний”; англ. *hotter than a pistol* “запальний, нетерплячий”, *like a sieve* “дірява, як решето (голова)”);
- 5) зооморфний код культури – код, у якому знайшли своє відображення уявлення певної лінгвокультурної спільноти про тваринний світ (укр. *вові* *ишю скрутить* “надзвичайно сильний”, *і муха* *крилом уб'є* “когось легко здолати; хтось фізично слабкий”; англ. *(as) slippery as an eel* верткий, мов в'юн, *(as) meek as a lamb* “покірний, як ягня”);
- 6) рослинний код культури – код, у якому відображаються уявлення про світ рослин (укр. як *маків цвіт* “гарна, вродлива”, як *осика* *на віпці* (зі сл. *тремтіти*, *затремтіти*) “дуже сильно”; англ. *to blush like a rose* “зачервонітися, зашарітися”, *in the flower of life* “у розквіті сил; у чудовому стані (про здоров'я)”);
- 7) харчовий код (укр. як *вареник* *у маслі* “жити дуже добре, безтурботно або заможнo”, *скупаний* *у молоці* “гарний зовні, виплеканий,

випещений”; англ. *polite as a pie* “дуже ввічливий, чемний, люб’язний”, *(as) keen as mustard* “сповнений ентузіазму”);

- 8) релігійний код (укр. *на ладан дихати* “бути безнадійно хворим; помирати”, *агнецъ божий* “безвольна, покірлива, розумово обмежена людина”; англ. *doubting Thomas* “скептик”, *(as) pale as death* “дуже блідий”).

Як нам відомо, повний перелік культурних кодів на сьогодні остаточно ще не сформований. В. Телія і представники її фразеологічної школи останнім часом виділяють тринадцять кодів культури [3: 96–99]. Тому на сьогодні, як ми вважаємо, питання класифікації кодів культури залишається відкритим і актуальним, потребує подальшого доопрацювання та уточнення.

Підсумовуючи, зазначимо, що виділені в дослідженні коди культури можна вважати універсальними, адже усі вони присутні у фразеології досліджуваних нами української і англійської мов. Універсальність культурних кодів можна пояснити тим, що вони співвідносяться з антропним простором, у центрі якого знаходиться людина.

Література

1. *Барт Р.* Избранные работы : Семиотика. Поэтика / Роланд Барт [пер. с фр.] / Сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова. – М. : Прогресс, Универс, 1994. – 616 с.
2. *Березович Е. Л.* Язык и традиционная культура : Этнолингвистические исследования / Елена Львовна Березович. – М. : “Индрик”, 2007. – 600 с. (Традиционная духовная культура славян. Современные исследования).
3. *Гудков Д. Б., Ковшова М. Л.* Телесный код культуры: материалы к словарю / Д. Б. Гудков, М. Л. Ковшова. – М. : Гнозис, 2007. – 288 с.
4. *Ковшова М. Л.* Семантика и прагматика фразеологизмов (лингвокультурологический аспект) : дисс. ... доктора филол. наук : 10.02.19 “Теория языка” / Ковшова Мария Львовна. – М., 2009. – 654 с.
5. *Красных В. В.* Коды и эталоны культуры (приглашение к разговору) / В. В. Красных // Язык, сознание, коммуникация : Сб. статей / [отв. ред.] В. В. Красных, А. И. Изотов. – М. : МАКС Пресс, 2001. – Вып. 19. – С. 5–19.